

УДК 327 (477)

Ірина Ільчук

ІСТОРИЧНІ ТА ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН У НОВОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ (КІНЕЦЬ 1980-Х – ПОЧАТОК 1990-Х РР.)

У статті висвітлюється процес становлення системи українсько-польських відносин на початковому етапі незалежності, зважаючи на історичні та геостратегічні передумови взаємин між Україною і Польщею у новому геополітичному просторі.

Ключові слова: Україна, Польща, зовнішня політика, Центрально-Східна Європа, співпраця.

Становлення відносин між Україною і Польщею, як незалежних держав, стало можливим завдяки змінам у Європі наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Взаємини між обома державами набули нового виміру і поступово переросли в тісне політичне, економічне, наукове й культурне співробітництво, що характеризується сьогодні як стратегічне партнерство.

Стратегія двосторонньої співпраці між Україною і Республікою Польща почала формуватись, зважаючи на тривалу історичну традицію, географічні, історичні, культурні та демографічні фактори, що протягом століть зближували наші держави й народи. Аналізуючи багатовікову історію українського і польського народу зазначимо, що вона також містить багато трагічних сторінок, які переростали у протистояння і конфлікти.

Зауважимо, що період кінця 80-х – початку 90-х рр ХХ століття відзначений кардинальними геополітичними змінами в Центрально-Східній Європі, які вплинули на подальший розвиток міждержавних взаємин між Україною і Республікою Польща. Розпад Радянського Союзу та утворення нових незалежних держав на пострадянському просторі, крах комуністичних режимів, а натомість формування демократичних політичних устроїв, посилення впливу міжнародних та європейських регіональних організацій – все це характеризує цей період. Обидві держави внаслідок трансформаційних процесів здобули незалежність і стали повноправними суб'єктами міжнародного права.

Необхідність розбудови міждержавних відносин між Україною і Республікою Польща обумовлювалась об'єктивними потребами та національними інтересами й відображалася в концепціях зовнішньої політики обох держав. Тому й дослідження процесу становлення системи міждержавних відносин є актуальним в контексті виокремлення історичних та геополітичних передумов.

Метою даної статті є об'єктивний аналіз процесу становлення українсько-польських взаємин, зважаючи на історичні та геостратегічні зміни в Центрально-Східній Європі. Зазначимо, що відносини між обома державами почали будуватись на основі нових демократичних принципів: рівності суб'єктів міжнародного права, відмови від територіальних претензій та взаємної поваги до національних інтересів.

Серед українських науковців, які зробили внесок у вивчення досліджуваних нами питань можна виділити праці М. Алексієвця та Я. Секо [1], З. Бжезінського [2], Т. Бирковича [3], В. Гевко [5; 6], М. Заборовського [10], В. Куйбіди [15], М. Сеніч [22], М. Стефанишин [23] та інших.

Окремою групою в опрацьованій історіографії можна виділити дослідження російських та польських науковців, серед яких особливо вартісними є роботи

В. Гулевича [7; 8], О. Неменського [19; 20], Я. Драуса [9], В. Зайончковського [11], Б. Бердичовської [27], А. Месжка [28].

Формування міждержавних взаємин між Україною та Республікою Польща відбувалося у несприятливих історичних умовах. Після Другої світової війни обидві країни опинились у сфері впливу СРСР, і з цього випливає, що офіційні контакти між нашими державами в цей час були мінімальними. Але зазначимо, що Україна, будучи активним учасником радянсько-польського співробітництва, активно брала участь у співпраці в економічній сфері між українськими і польськими підприємствами (Київське об'єднання “Електронмаш” і польська фірма “Матронекс”; заводи “Ера” і “Мера-Зап” в Польщі та підприємство кранів в Одесі; Львівське об'єднання “Електрон” і Варшавський завод телевізорів).

Не можна обійти увагою і співпрацю в культурних і наукових сферах. Тісно співробітничали університети Києва і Кракова, Львова та Любліна, Харкова і Вроцлава, Тернополя і Жешува діяли між обома державами науково-дослідні інститути: електрозварювання, кібернетики, ядерної фізики, біології, історії.

За часів СРСР річний товарообіг між країнами в середньому становив 13 мільярдів рублів, з яких 30 відсотків суми припадало на Україну [4, с. 13]. До здобутків даного періоду в українсько-польських відносинах можна назвати відкриття у м. Львові консульського представництва, а також початок роботи спільної українсько-польської торгівельної палати. Проте, зважаючи на певні плюси не можна не враховувати факт того, що ряд питань Київ не міг вирішувати самостійно, а лише за посередництвом і узгодженням з Москвою, що гальмувало розвиток українсько-польського співробітництва [4, с. 13].

Кінець 1970 – 1980-х років це час постійного погіршення становища Радянського Союзу, і в тому числі економічної ситуації в країнах Східного блоку. Соціальне невдоволення зростало весь час, що призвело до появи в Польщі в 1980 році опозиційно-орієнтованого по відношенню до влади та добре організованого громадського руху, який виступав проти ситуації, що склалася в Польщі. Незалежна і опозиційна профспілка “Солідарність” почала завойовувати в Польщі велику популярність [28].

А починаючи з 1989 року у Польщі та Європі відбулися революційні зрушення: розпад РЕВ, Варшавського договору, перші демократичні вибори і прихід до влади демократичного уряду. Ці події сприяли тому, що Польща почала самостійно торувати шлях до нових суспільно-політичних і економічних відносин, тобто відбулося формування нової Польщі [4, с. 13].

Звісно, після всіх демократичних зрушень у Республіці Польща перед суспільством поставало питання нової зовнішньої політики, якою вона повинна бути і на які принципи спиратися. При цьому активно обговорювалась проблема колишніх окраїн – “кресів” Речі Посполитої, це, як відомо, Західна Україна, Західна Білорусь і Віленщина. Важливо зазначити, що в загальному ході безкінечних дискусій про майбутню Польської держави звучала нота сентиментальної прив’язаності до “кресів” [14, с. 34].

У цьому контексті розглянемо основні парадигми зовнішньої політики, які виділяє польська історіографія. Їхні назви походять від основних польських династій в Середньовіччі – П’ястівська і Ягеллонська. Перша передбачає активні відносини з німцями і досить пасивний погляд на схід. Ягеллонська навпаки, вся орієнтована на Схід, проникнення до Литви і “руські землі” [19].

Історично склалося так, що з 1920-х років розгорнулася полеміка між двома польськими патріотами Ю. Пілсудським та Р. Дмовським. Обидва у своїх концепціях виходили з стратегічних інтересів Польщі, але по-різному бачили шляхи їхньої реалізації [8].

Лідер Національно-демократичної партії Роман Дмовський вважав, що головна небезпека для Польщі виходить з Німеччини, а тому необхідно створити

польську моноетнічну державу з міцним кордоном на сході з Росією. Це забезпечило б можливість спокійних, і можливо й союзницьких, міждержавних відносин перед загальною німецької загрозою. Також Р. Дмовський підкреслював ключове значення Української держави для процвітання Польщі. Щоб запобігти майбутньому українсько-німецькому союзу Україна повинна існувати на правах автономії з Польщею.

Юзеф Пілсудський завзято відстоював думку, що для польської державності вкрай необхідно створити польсько-білорусько-український військово-політичний союз для спільного протистояння Росії [8]. Вбачаючи головного ворога в Росії Ю. Пілсудський стверджував необхідність створення сильної Польщі, яка б була в змозі відбити натиск як із Заходу так і із Сходу. Ключову роль у забезпеченні національної безпеки Польщі він та його прихильники бачили в незалежності України, але при тому що західноукраїнські землі повинні були безумовно залишитися у складі Польщі [20].

Тобто починаючи з 1930-х років ряд польських геополітиків відкрито виступали за надання незалежності Україні, але з подальшим її використанням у антиросійських стратегічних іграх [8]. Ці ідеї вилилися у становлення політичної ідеології під назвою “польський прометеїзм”. Згідно з якою основним змістом світової політики найближчого майбутнього оголошувалась боротьба “цивілізації Заходу” в особі Польщі і її союзників з “східним варварством” в особі Росії [19].

Для впровадження цієї ідеї в життя було створено спеціальний Східний інститут у Варшаві. Згодом ідеї “прометеїзму” поширились і у Францію, де набули неабиякої популярності. Париж став центром діяльності організації “Прометей” метою якої було розчленування за національними параметрами (створення окремих держав Білорусі, України, Грузії, Азербайджану, Вірменії, Туркменістану) не тільки Радянського Союзу, але РРФСР (від’єднання Карелії, Кубані, Дону та ін.) [7].

Упродовж 50–70-х років ХХ століття польська еміграція сформувала нову ідеологічну доктрину зовнішньої політики, що наполягала на визнанні необхідності добросусідських стосунків демократичної Польщі з незалежною Україною [5]. Найголовнішу історичну роль у переформатуванні зовнішніх орієнтирів Польщі та переборенні старих польсько-українських конфліктів відіграв редактор журналу “Культура” – Єжи Гедройц. Нікому перед ним не вдалося – без армії, грошей, могутніх союзників – розвинути в еміграції у політичну доктрину щодо східних сусідів Польщі: Білорусі, Литви та України на базі нових повоєнних кордонів і рівноправності партнерів та, незважаючи на супротив комуністів і націоналістів, досягнути те, щоб ідеї “Культури” стали програмою масового опозиційного руху “Солідарність”, а після упадку комунізму змістом нової східної політики Варшави [21, с. 5].

Здійснюючи переоцінку історичного минулого, польська сторона зробила висновок, що міжнаціональні конфлікти та боротьба націоналізмів, які досягли апогею під час Другої світової війни, призвели до втрати незалежності як і Польщі, так і її східних сусідів. З метою подолання радянського домінування й відновлення суверенності поневолених народів, “Культура” закликала до міжнаціонального примирення та підтримки ідеї української державності, таким чином сприяючи актуалізації українського питання на міжнародній арені. Запропонована мислителем концепція передбачала необхідність міжнаціонального примирення народів ЦСЄ, спільної боротьби за незалежність, подолання тоталітаризму та формування нової архітектури безпеки регіону, для якої суверенна Україна мала б особливе значення. Трьома китами, на яких повинні триматися польсько-українські відносини, Єжи Гедройц вважав

підтримку незалежницьких прагнень українців, непорушність повоєнних кордонів і толерантну політику щодо національних меншин [22, с. 50].

Проблема східного кордону Польщі з'явилася в журналі "Культури" не тільки як публіцистична тема та предмет полеміки із колами таких емігрантських угруповань як Національна палата чи пілсудчики. З самого початку Єжи Гедройц розумів східну проблему перш за все як проєкт нової польської політики, який не тільки чекатиме на здійснення за сприятливих обставин, але й сам почне створювати новий клімат і сприятиме відносинам між Польщею та її східними сусідами [21, с. 27]. Доктрина Єжи Гедройца ознаменувала принциповий розрив з Ягеллонською парадигмою, оголосивши її імперською і тому неприпустимою в сучасному світі. Однак вона і не закликала повернутися до п'ятівських часів. Навпаки, вся її увага виявилася у загостренні на необхідності нової активної політики на Сході, політики на нових підставах і з новими цілями. Тепер головна мета Польщі – незалежність регіону "ULB" від Росії. Запорукою ж цього вважається становлення повноцінного польського впливу на цих територіях [19].

Так, коли Польща стала вільною державою, Єжи Гедройц закликав до підтримки українських незалежницьких рухів та визнання Української держави в момент її проголошення. Діяч схилився до думки, що поява незалежної України, як буферної держави між Росією і Польщею, мала б першочергове значення для зміцнення безпеки Речі Посполитої та інших країн Центрально-Східного регіону. Тому Польща повинна була докласти всіх зусиль для збереження суверенітету України. Він стверджував: якщо б Київ повернувся до сфер впливу Москви, Річ Посполита надалі межувала б із великою імперською Росією [22, с. 53]. Проголошення Україною незалежності, ознаменувало собою початок нового етапу польсько-українських відносин. Їх змістом повинно було стати примирення на трьох рівнях – урядовому, рівні культурних еліт та суспільств. Першими кроками на шляху взаємозближення повинні були стати офіційні домовленості стосовно проблеми кордонів та національних меншин. На думку Є. Гедройца, Польща мала запевнити Україну у відсутності претензій на Львів. "Немає жодної можливості повернення Львова до Польщі, як і не мають жодних шансів ті, хто хотів би приєднати Перемишль до України", – висловлювався з цього приводу редактор [22, с. 53].

Діяльність Єжи Гедройца і його послідовників мала надзвичайно важливе значення як з огляду консолідації польської політичної еліти щодо вироблення східної політики Польщі, так і в справі українсько-польського порозуміння. Були встановлені контакти "Культури" з провідними українськими діячами, активну участь в цьому процесі брав Богдан Осадчук – відомий український історик та публіцист [5, с. 117]. Безсумнівно, ідейне зближення українського і польського інтелектуальних середовищ, що діяли в еміграції у другій половині ХХ століття стало однією з головних причин безконфліктного розвитку двосторонніх стосунків України і Польщі [5, с. 119].

Тим не менш, саме доктрині Єжи Гедройца зараз дякують за те, що Польща змогла уникнути розтину старих ран, відродження взаємних історичних претензій і образ держав регіону після 1989 року. Все це створило дуже цілісний ідейний комплекс, абсолютно панівний в середовищі польських політиків та експертів [19].

Доктрину, яку висловлював Єжи Гедройц і послідовники знайшла своє продовження і практичне застосування у діяльності членів опозиційної незалежної самоврядної професійної спілки "Солідарність", яка в цей час почала відігравати важливу роль у житті польського суспільства. Члени спілки, підтримуючи ідеї незалежності східних сусідів, розпочали активний діалог з опозиційними силами в Україні [5, с. 120].

В Україні починаючи з 1989 року розпочався період реалізації програми ліквідації компартійного режиму та здобуття національної свободи і державності. А отже, виникає можливість безпосередніх контактів учасників українського руху опору і польської “Солідарності”. Так, з 20 травня по 22 липня 1989 року в Польщі перебував один із лідерів опозиції України – Богдан Горинь. Офіційно, візит мав приватний характер, але все ж таки відбувалися зустрічі і консультації з керівниками польської опозиції та інтелігенції [5, с. 121]. На початку вересня 1989 р. в Польщі створюється уряд національної довіри на чолі з Тадеушем Мазовецьким – редактором часопису “Солідарність”, міністром закордонних справ якого стає професор Кшиштоф Скубішевський. З утворенням нового уряду розпочався процес деконструкції тоталітарного режиму і поступове запровадження елементів демократичного устрою. Уряд Т. Мазовецького почав проводити самостійну зовнішню політику і основним завданням якого стало вироблення нової концепції зовнішньополітичної діяльності, враховуючи ті зміни, які відбувалися в Європі та СРСР [12, с. 660].

Часто Кшиштофа Скубішевського називають “батьком” сучасної польської політики. Усвідомлено зовнішня політика будувалася на ґрунті “польського традиційного мислення про Схід”. Величезну роль у її формуванні відіграли, як вже зазначалось робота емігрантів паризького кола, а також загальний контекст східної політики Ватикану та польської церкви і тут варто зазначити про вплив діяльності “великого поляка” Іоанна Павла II [19].

Акторами східної політики були, крім міністерства закордонних справ, також Сейм, Сенат, політичні партії та неурядові організації. Як зазначає С. Дембський, “дипломати більшою мірою зосереджували свої зусилля на підтримці позитивних відносин з Москвою, в той час, як інші інститути могли проявляти більшу активність у підтримці дезінтеграційних сил в європейських республіках Радянського Союзу” [28].

Офіційною була вибрана гнучка і обережна політика. Варшава пішла на контакти з елітами сусідніх республік, залишаючи собі звіт в тому, що ідея маршала Ю. Пілсудського про створення деякої унії між Польщею, Литвою, Білоруссю та Україною залишилась у минулому. До того ж Польща “спішила” на Захід, і її політики розуміли, що втянувшись в “чорноморсько-балтійську геополітику”, Варшава може не потрапити в завітний європейський клуб.

Позитивний вплив на розвиток відносин між Україною та Польщею, мала подія, яка відбулася 4 – 5 травня 1990 року у м. Яблонні під Варшавою. Тут відбулася зустріч польських та українських парламентарів. Усі вже добре розуміли що розпад Радянського Союзу стає все більш ймовірний, тому обидві сторони погодилися, що добросусідські відносини це в інтересах обох сторін [28].

16 липня 1990 року Верховна Рада УРСР прийняла “Декларацію про державний суверенітет”, а 28 липня 1990 року Сейм Республіки Польща утвердив Ухвалу, в якій привітав прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет, як вираз прагнення України до незалежності. В Ухвалі також мовилося про бажання поляків співіснувати з українцями як рівними та близькими [25, с. 226].

У посткомуністичній Польщі відбувався процес офіційного перегляду власної історичної політики щодо східних сусідів, насамперед до України. Так, уже 3 серпня 1990 р. Сенат Республіки Польща видав Ухвалу, якою засудив акцію “Вісла” 1947 року. У документі зазначалося, що відповідальною за масові переселення українців є комуністична влада. Цим рішенням Сенат фактично визнавав часткову відповідальність польської сторони за акцію, організовану режимом Болеслава Бєрута [25, с. 224].

З осені 1990 року, у відповідь на відцентрові процеси в СРСР Польща почала впроваджувати політику “двоколіїності” (dwutorowość), тобто розвиток відносин одночасно з союзним центром і окремими республіками. У її рамках, в середині жовтня 1990 року міністр закордонних справ Кшиштоф Скубішевський відвідав Білорусь, Україну і Росію [12, с. 662]. Але коли відбувся розвал СРСР і поволі втрачалася необхідність збереження політики “двоколіїності”, Польща відкрилася для України, не включаючись однак в українсько-російські суперечки, тим паче, що ще знаходилися на польських теренах російські війська [9, с. 33].

На міждержавний рівень стосунки між Україною і Республікою Польща вивів візит до столиці на той час ще радянської України 13 жовтня 1990 року міністра закордонних справ Польщі Кшиштофа Скубішевського. Була підписана українсько-польська Декларація про дружбу і співпрацю. Вона містила усі ознаки міждержавного договору [15].

У ній сторони заявили про своє прагнення до утвердження між ними як суверенними державами добросусідських відносин, про підтримання і розвиток взаємовигідної співпраці. Основою цих відносин, підкреслювалося, є принципи міжнародного права, суверенної рівності, непорушності кордонів, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи кожної зі сторін. Україна і Польща заявили про свою повагу до прав людини й основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, політичних переконань для всіх громадян обох держав, незалежно від раси, національності, мови, статі, майнового стану й релігії. У цьому контексті сторони висловилися за поліпшення становища національних меншин – української в Польщі та польської в Україні, розуміючи, що ці меншини, зберігаючи й розвиваючи національну самобутність, відіграватимуть істотну роль у зближенні обох народів. У декларації зазначалося, що УРСР і Республіка Польща будуть усебічно заохочувати українсько-польські зв'язки, усвідомлюючи етнічну й культурну спорідненість українців і поляків та дбаючи про збереження позитивної спадщини їхніх багатовікових взаємин. Сторони зобов'язалися сприяти об'єктивному інформуванню населення про процеси, що відбуваються в обох державах, культурному, науковому й гуманітарному співробітництву. Приділятиметься необхідна увага охороні пам'яток польської історії та культури в Україні й української історії та культури в Польщі. Країни також погодилися підготувати угоду про співробітництво в галузі молодіжного обміну, запланували розглянути питання про створення центрів інформації й культури, відповідно українського – у Варшаві та польського – в Києві. УРСР і Республіка Польща домовилися проводити консультації з усіх проблем їх двосторонніх відносин, співпраці на міжнародній арені, зокрема в загальноєвропейському процесі, в рамках ООН, інших міжнародних організацій, а також з міжнародних проблем, що є предметом заінтересованості обох держав [24]. Особливо важливим пунктом було проведення переговорів про обмін дипломатичними представництвами [15].

1 грудня 1991 року уряд України виніс питання про підтвердження Акту про незалежність на всенародне обговорення. Понад 90 відсотків тих, хто взяв участь в референдумі, підтвердили акт. 2 грудня Польща була першою державою, яка визнала незалежність України.

Ситуація, що виникла після 1991 р., була для Польщі унікальною, оскільки її сусідами вперше стали незалежні Білорусь і Україна – якщо не вважати досвіду взаємин з Литвою в міжвоєнний період, раніше йшлося про відносини або з Росією / СРСР або з національними меншинами на східних окраїнах (“кресах”) країни.

Проголошення незалежності України та зміни у глобальному геополітичному становищі на початку 1990-х рр, а також подолання біполярності міжнародних

відносин створили специфічні умови для переходу дипломатичної діяльності України та Республіка Польща на новий рівень [3, с. 75].

Проблемою було те, що Україна отримала незалежність, не маючи державницьких традицій, успадкувавши державні інституції з радянської імперії з єдиною легальною комуністичною партією і кількома незалежними дисидентськими угрупованнями, була у фазі розбудови внутрішніх демократичних структур. У царині закордонної політики викристалізувалися загалом чотири концепції: так звана концепція нейтральності (доктрина Д. Павличка); концепція “урівноважених інтересів”, зорієнтована на співпрацю зі східними, західними та південними країнами; євроатлантична концепція, тобто відкритості на Захід; також концепція євразійська, з проголошенням реінтеграції пострадянських засад [9, с. 33]. Однак, жодна з тих концепцій не отримала реалізації, та однак постійні українсько-російські суперечки і пошук союзника, що підтримав би Україну звернули увагу першого президента України Леоніда Кравчука на Польщу.

Розпад СРСР і виникнення на його теренах нових незалежних держав зумовили зміну конфігурації політичних сил у східній частині Європи. Новоутворені держави, обтяжені нещодавнім соціалістичним минулим, окрім складної внутрішньої ситуації, отримали цілий ряд зовнішньополітичних проблем, у тому числі й міжнаціональних протиріч, які в радянську епоху вдало “підтримувались” існуючою системою. Тому одним із нагальних питань, яке постало перед незалежними урядами, було налагодження міждержавних відносин, яке б посприяло визначенню пріоритетів майбутнього зовнішньополітичного курсу держав.

Серед таких держав опинились Україна й Польща, історія народів яких протягом першої половини ХХ століття супроводжувалася багатьма болючими, спірними питаннями прикордонного співжиття, а згодом набула рис певної упередженості в поглядах на національне питання з обох сторін [23].

Метою зовнішньої політики Польської Республіки було встановлення якомога тісніших відносин зі Сполученими Штатами Америки, інтеграція із Західною Європою і протегування демократії та суверенітету держав колишнього СРСР. Цей останній елемент спирався на концепцію “прометеїзму” Єжи Гедройца і сприйняття Росії як регіонального суперника та навіть потенційного агресора. Це була раціональна політика, яка відповідала реаліям тієї епохи [10].

Упродовж першої половини 1990-х рр., реалізуючи зовнішньополітичну програму, схвалену Верховною Радою України, українське дипломатичне відомство все таки визначило основні напрями та пріоритети, сформулювало цілі та завдання своєї діяльності, намітило коротко-та довгострокові перспективи [3, с. 75].

Після проголошення незалежності України стосунки між українцями та поляками набули нового позитивного імпульсу. У своєму подальшому розвитку, виходячи з національних інтересів двох незалежних держав, ці відносини суттєво впливають на стан регіональної безпеки.

Принципи дипломатичних відносин України з Польщею поступово закріплювались у Конституції України, в Законах України “Про державну службу”, “Про дипломатичну службу”, у Віденській Конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., у Віденській Конвенції про консульські зносини 1963 р. тощо [3, с. 76].

За ствердженням Вацлава Чігака стосунки між Україною та Польщею засновані були на п’ятьох чинниках, спільних для обох теренів:

1) Стратегічно-географічному. Обидві держави розташовані у регіоні Центрально-Східної Європи. Україна та Польща – безпосередні сусіди, їхній взаємний кордон доволі довгий. Через територію України й Польщі пролягає так

звана “історико-стратегічна межа” між Росією та рештою Європи. Україна та Польща зараз знаходяться у “сфері міжмор’я” – території поміж Балтійським та Чорним морями;

2) Політично-оборонному. Україна та Польща – це держави, котрі у рамках блокового розподілу світу були членами одного й того ж політичного та військового об’єднання – Варшавського договору. Обидві держави переходили від однопартійної до плюралістичної системи та запроваджували демократичні цінності, але кожна з них досягнула деяких успіхів та перебуває на різних ступенях розвитку. Обидві держави політично орієнтовані на співпрацю із західноєвропейськими оборонними структурами та НАТО.

3) Економічно-господарському. Обидві держави упродовж більш ніж 40 років були членами єдиної економічно-політичної структури – РЕВ, і їхнє становище було детерміноване структурою національних економік доби РЕВ. Україна та Польща переходили від системи державного управління економікою до вільного ринку, але Польща на цьому шляху просунулася значно швидше, ніж Україна. Економіки обидвох держав, кожна певною мірою, потребували економічних інвестицій та економічної допомоги з боку економічно розвинених європейських держав. Польща та Україна прагнули до співпраці та членства у європейських економічних структурах;

4) Соціально-демографічному. Україна та Польща за своїми територіями та кількістю населення належать до європейських держав середніх розмірів. Обидві держави з огляду на ряд демографічних показників за європейськими мірками доволі близькі;

5) Традиційно-історичному. На теренах обох держав у минулому існували спільні державні утворення (польське, польсько-литовське, польсько-українське, російське, німецьке). Наприкінці Другої світової війни відбувся зсув теренів обох держав на захід, одним із наслідків чого став перехід значної частини земель (Волинь, Галичина, Полісся) до України. Внаслідок історичного розвитку у громадян обох держав існує традиційно негативне ставлення до Москви. Польща внаслідок політичних змін початку 1990-х років однозначно декларувала як мету своєї зовнішньої політики намір вступити до західноєвропейських оборонних та економічних структур (НАТО, ЄС). Своєю послідовною орієнтацією зовнішньої політики Польща довела, що польські економіка та суспільство наближаються до європейських стандартів. Орієнтація на “вступ держави до Європи” недвозначно задекларована зовнішньо-політичним відомством Польщі, але, що не менш важливо, було результатом досягнення консенсусу щодо цього питання у польському суспільстві, котре, незважаючи на політичні розбіжності, висловило одностайність у необхідності та бажаності вступу до європейських політико-оборонних та економічних структур, передовсім НАТО [26].

Отже, визначальними чинниками становлення українсько-польських взаємин були геополітичні зміни останнього десятиріччя ХХ століття: подолання протиборства Схід-Захід, падіння комунізму, переорієнтація низки держав на засади цінностей демократії. Крах Радянського Союзу і поява на світовій арені нових незалежних гравців, пострадянських держав, започаткували у світовому співтоваристві переоцінку цінностей і руйнацію тривалого домінування Росії на “євразійському просторі”.

Як і Україна, так і Республіка Польща здобули незалежність і стали окремими, повноправними суб’єктами міжнародного права. У зв’язку з цим, оскільки обидві країни є найближчими сусідами, почали будуватись стратегії майбутніх міждержавних відносин, зважаючи на переоцінку історичних та геополітичних факторів. Держави зуміли знайти спільну єдність і започаткували перші сторінки своїх стосунків на демократичних засадах, без претензій на територію і впродовж

багатьох наступних років напрацювання, що відбулись за цей період, вилились у співробітництво рівня стратегічного партнерства.

Список використаних джерел

1. *Алексієвцев М.* Зовнішня політика України в контексті сучасних цивілізаційних викликів / Микола Алексієвцев, Ярослав Секо // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – Випуск 3. – С. 85–106.
2. *Бжезінський З.* Велика шахівниця. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
3. *Биркович Т. І.* Принципи дипломатичних відносин між Україною та Польщею у сучасний період / Т. І. Биркович // Гуманітарні науки. – 2009. № 1. – С. 75–78.
4. *Васильєв Д.* Українсько-польські відносини наприкінці ХХ ст. / Дмитро Васильєв, Людмила Чекаленко // Нова політика. – 1998. – № 4. – С. 13–17.
5. *Гевко В.* Україна і Польща: від колізій минулого до спільних європейських цінностей / Вікторія Гевко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe&Image_file_name=PDF/Ues_2013_11_11.pdf
6. *Гевко В.* Україна і Польща: до двадцятиріччя співпраці / Вікторія Гевко // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвцев. – Випуск 6–7: 20-й річниця Незалежності України присвячується. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – С. 151–160.
7. *Гулевич В.* Геополітична ситуація у западних границях Євразійського Союзу / Владислав Гулевич. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geopolitica.ru/Articles/1358/>
8. *Гулевич В.* Польський акцент української незалежності / Владислав Гулевич. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edrus.org/content/view/full/16442/68/>
9. *Драус Я.* Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики / Ян Драус // Чорноморський літопис. Науковий журнал. – 2010. – Випуск 1. – С. 32–41.
10. *Заборовський М.* Польська дипломатія без комплексів / Марчин Заборовський // День. – 2011. – 11 січня (№ 1).
11. *Зайончковський В.* Восточная Европа в польской дипломатии / Войцех Зайончковський // Pro et Contra. Т. 3. – № 2. – Весна 1998. – С. 39–52.
12. *Зашкільняк Л.* Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
13. *Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003) / Відп. ред. С. В. Віднянський – К.: Генеза. 2004. – 616 с.*
14. *Кучинская М.* Новая парадигма польской восточной политики / Марина Кучинская // Pro et Contra. Т. 3. – № 2. – Весна 1998. – С. 18–38.
15. *Куйбіда В.* Україна – Польща на шахівниці світу / Василь Куйбіда // І. – 1998. – № 14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/kujbida.htm>
16. *Литвин В.* Зовнішня політика України: 1990–2000 / Володимир Литвин // Віче. – 2000. – № 11. С. 3–48.
17. *Михальченко М.* Україна як нова історична реальність: Запасний гравець Європи / Микола Михальченко. – Дрогобич: Відродження, 2004. – 488 с.
18. *Моцок В.* Вплив політики західних країн на розвиток українсько-польських взаємовідносин у 90-х роках ХХ ст. / В. Моцок // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 26–34.
19. *Неменский О.* Восточная политика Польши // Олег Неменский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta-nd.com.ua/rubrics/dela_davno_minuvshih_dney/805.php
20. *Неменский О.* Пространства и идеологии восточной политики Польши / Олег Неменский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/oikumena/europe/prostranstva_i_ideologii_vostochnoiu_politiki_polshi_2007-8-13-16-8.htm+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua
21. *Осадчук Б.* Україна, Польща, світ / Богдан Осадчук. – К.: Смолоскип, 2001. – 356 с.
22. *Сенич М.* Проблема української незалежності в політичній думці Єжи Гедройца / Марія Сенич // Науковий і культурно-просвітний краснавчий часопис “Галичина”. Науковий журнал. – 2010. – Ч. 17. – С. 333–343.
23. *Стефанишин М.* Вплив політичних концепцій еміграції й опозиції на процес польсько-українського примирення / Марія Стефанишин // Вісник Прикарпатського університету. Науковий журнал. – Серія: Політологія. – 2011. – № 4–5. – С. 212–218.
24. *Україна в міжнародних відносинах.* Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 2. Предметно-тематична частина: Д–Й / Відп. ред. М. М. Варварцев. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. – 252 с.
25. *Хакула Л.* Україна й українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років) / Любомир Хакула // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Збірник наукових праць. – Випуск 3–4. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010–2011. – С. 222–232.
26. *Чігак В.* Становище Польщі у Центральній Європі та її взаємини з Україною / Вацлав Чігак // І. – 1997. № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n10texts/czihak.htm>
27. *Berdychowska B.* Idee spuszczane ze smyczy. W rocznicę Aktu Niezależności Ukrainy / Bogumiła Berdychowska, Henryk

Wujec // Gazeta Wyborcza. – 2010. – 24 sierpnia. 28. *Meszka A.* Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1989–2004. / Arkadiusz Meszka. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/polityka-zagraniczna/931-stosunki-polsko-ukrainskie-w-latach-1989-2004>

Ирина Ильчук

**ИСТОРИЧЕСКИЕ И ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКОЙ ПРЕДПОСЫЛКИ
СТАНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В НОВОМ
ГЕОПОЛИТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ (КОНЕЦ 1980-Х – НАЧАЛО 1990-Х ГГ.)**

В статье освещается процесс становления системы украинского-польских отношений на начальном этапе независимости, учитывая исторические и геостратегические предпосылки взаимоотношений между Украиной и Польшей в новом геополитическом пространстве.

Ключевые слова: Украина, Польша, внешняя политика, Центрально-Восточная Европа, сотрудничество.

Iryna Ilchuk

**HISTORICAL AND GEOSTRATEGIC BACKGROUND OF ESTABLISHMENT OF
THE UKRAINIAN-AND-POLISH RELATIONS IN THE NEW GEOPOLITICAL
SPACE (THE END OF 1980S – BEGINNING OF 1990S)**

The article deals with the process of formation of the Ukrainian-Polish relations at an early stage, given the historical and geo-strategic premise of relations between Ukraine and Poland in the new geopolitical space.

Key words: Ukraine, Poland, foreign policy, Central and Eastern Europe, cooperation.